

PRZYGANA (121) sb f

Oba a jasne (w tym w pierwszym 4 r. błędne znakowanie).

sg N przygana (14). ◇ G przygany (79). ◇ D przyganie (1). ◇ A przyganę (18). ◇ I przyganą (7).
◇ pl G przygân (1). ◇ A przygany (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. Zarzut, nagana; stawianie zarzutu; *reprehensio* BartBydg, Mącz, Modrz, JanStat, Cn; *vituperium* Mącz, Modrz; *vituperatio* Modrz, Cn; *crimen, culpa, indignum, nota, vitiosum* Modrz; *culpatio, improbatio, notatio, sugillatio* Cn (74) : BartBydg 131; Momus, Deus antiquis creditus qui omnium opera vel vitia summa cum libertate carperet. Nam $\mu\omega$ med; $\mu\omega\varsigma$ Graece reprehensionem significat, Przigánę. Mącz 230b, 500b; ModrzBaz 46, 82; SkarŻyw 589; Gdyż ná Pánny przygáná/ ledá z czego w bieży. PaxLiz D3.

przygana czego (3): áby fię Iozeph innym rodzáiem báwić miał: máiąc tákiego/ ácz mniemánego fyna [tj. Chrystusa]/ w którym nie tylo przygány niepłodności v ludzi vchodzil/ ále też wielkiego y niebiełkiego błogłáwieńftwa nábywał. SkarŻyw 242; Iákóz śmieią/ o Mátko cna/ Cypru Pontłkiego/ Małżonkóm fwym w twarz poýrzec? ćieniów domu tego? Co ich złość okrywáią/ nieboią fię ściány: By fnác nieprzemówiły ná ich fprawy przygány. GosłCast 33; SkarKazSej 699b marg.

przygana z czego (1): A przeto y szwyąta anna y zmáże^m fwym yoachymem byly wzgardzeny od byskupa nauylżzego kyedy fzrzvczył ych ofyarą zoltarza dayącz ym przyganą znyepłodnołczy PatKaz II 86.

przygana czemu (3): ktoby flábé z przyrodzenia oczy [...] wodą tą léczyć chćiał y wodzie/ y rádzie/ przygáná rychléyfa/ niż oczóm popráwá. Oczko 14v; PaxLiz D3; ZbylPrzyg kt.

przygana za co (1): DiarDop 115 cf »i niełaska i przygana«.

przygana w czym [= za co] (11): CzechRozm 122v; Przygáná krolełtwá tego w exekucyey. SkarKazSej 699b marg. Cf »przyganę da(wa)ć«, »przyganę mieć«.

przygana czyja [= kto gani] [w tym: pron poss (1), G sb (1)] (2): WujJud 112 cf »sroga przygana«; PowodPr 73 cf »przygana i przekłętwá«.

W przeciwstawieniu: »przygana ... (po)chwałá« (3): w thym trzebá łobie mądrze poftępowáć bo częłtkroć człowiek chcąc omináć ieden doł/ wpádnie w drugi/ á miáłto pochwały/ przyganę odniełie. GórnDworz N6; s tey iedney rzeczy/ iż wdowá żebraká nie odpráwiłá/ trzy powieści vrołły/ iedná ze ftáteczną przygáną: druga s pomierną chwałą: trzecia z żárthem vłzczypliwym. GórnDworz O4v; CiekPotr)(3v.

Zwroty: »przyganę na się brać« = *zasługiwać na naganę (1)*: Wielką záprawdę przyganę ná się bierzefz [Magno te crimine obstringis]/ iefli łápáiąc twoiey chwały/ iefli też twoiey przeciw komu waśni folguiąc ábo wykrácałz/ ábo to co on [...] powiedział odrzucałz. ModrzBaz 29.

»bez przygany, z przyganą być« = (*nie*) *zasługiwać na naganę; esse indignum a. vitiosum, culpa vacare* Modrz; *abesse a reprehensione* Cn [szyk zmienny] (3:2): Bo ktorzi ábo fpawłzy całą noc/ ábo kołztownemi potráwami y trunkami báwiłzy się/ przychodzą do rády nierozmyśliłzy się/ áni się do tego zgotowáłzy/ ci záprawdę bez przygány wtey mierze być niemogá. ModrzBaz 26v; iefliby potrzebá Rzeczypópolitey vkázowálá/ niebyłoby z przyganą dobremu á mądremu człowiekowi/

dobrowolnie fię wtrąć do rządu y sprówowania iey *ModrzBaz* 43v, 44v; Vbogimi choćiałz z przyganań ią/ niegárdzić. *SkarŻyw* 589 *marg*, [197].

»da(wa)ć przyganę; przygana się daje; przygana dana« [*w tym: w czym* (7); *że, iż* (4)] [*szyk zmienny*] (19;1;1): y mnyemal fyneon/ aby to ktory załyą nyeroftropnye napyfiał/ czulfz nyechcząc dacz przygany yzayyyafouy a tedy fyneon fkazył powtore ono pyfmo *PatKaz II* 60v, 86; *BibRadz* *5, *5v; *KochZg* A4; *WujJud* 126v; Owa im w żadney sprówie nie da nikt przygany. *PaprPan* X3v, Iv, K3v, R, S2; *SkarJedn* 251; *NiemObr* 74, 176; *WerGość* 260; Przygana sprówom Bołkim dana/ ábo ná Pána Bogá nárzekanie. *LatHar* 114, 327; *SkarKaz* 44b; Złym przygana, á dobrym pochwała fię daie. *CiekPotr*)?(3v; Nie daię ia przygany komu fię co godzi/ Ze fię on według ftanu ftroi/ ábo chodzi *ZbylPrzyg* *ktv*; Káždey przyganę moiey sprówie daia *SzarzRyt* B; [*StryjKron* 228 (*Linde*)].

»mieć, mający przyganę« = *zasługiwać na naganę* [*w tym: w czym* (2); *że* (2); *z przeczeniem* (7)] [*szyk zmienny*] (9:1): Aczkolwiek báby ktore krzćić zwykły/ przygany niemaią/ iefliby czáfem przy bytności mężczyzny/ ktoryby tey Swiętości sprówować nie vmiał/ [...] Krzełt sprówowały. *KuczbKat* 130, 255; *SkarJedn* 274; *SkarŻyw* 162; *CzechEp* 47; Nie mogą tedy mieć náłze zboreczki w tym przygany/ iż fię schadzamy ná mieyfcu tákiem/ iákiego nam Pan Bog kiedy/ y kędy wżyczać raczy *NiemObr* 23; O nadobrotliwŝy Oycze [...] dziękuiey tobie zá swięte iego [*Jezusa*] wćielenie/ y národzenie/ zá vboŝtwa iego/ y żadney przygany nie máiaće poŝtępki *LatHar* 565; Dobra rzecz pokoy, y nie ma przygany *KlonKr* B4; Przyganił mu teŝ o niedoŝkonáłość wiary/ ktora niemála ma przyganę/ gdy máiać inne dowody/ cudow prágnie. *SkarKaz* 416b; Iáko to ma przyganę górą fie wynoŝić/ Táki teŝ to nieprzyftoi/ podłoŝcią fie tłoczyć. *GosłCast* 44.

»przyganę odnoŝić (*a. odnieŝć*)« (3): *GórnDworz* N6; *CzechRozm* 124; Bo iefli w káždym fynu nieoddawaiącym cáfey powinności rodzicom ŝwym/ go(dno to iefł str)ofowánia/ y przetho w ohydę do ludzi (przechodzi/ i)áko dálek o [!] then wiefłzey przygany y od wŝzech niewdzięczności odnoŝić nie ma/ ktory będać wychołwany *in gremio* Oyczyzny ŝwey/ y *omnibus ornamen(tis vfl)áčhciony/ ŝftáie* fie niewdzięcznym iey dobrodziey(ftw)á. *Phil* B.

»zasłużyć przyganę« (1): prze co teŝ zaŝłużyłem mnieyŝą przyganę: bo gorzey [...] iefł/ niechcieć dobrze czynić/ niŝ nie umieć. *GórnDworz* C8.

Wyrażenia: »przygany godny« = *reprehensione a. vituperatione dignus, vituperabilis* *Modrz* (6): Czo [*tj. pogarda do nauki*] iáko przygany godno/ zna to ten káždy/ ktory/ iákizkolwiek z náuki wziął pożytek *GórnDworz* C; Bo rzeczy złey poŝádanie niemoŝe być dobre/ ále y ŝzkodliwe y przygany godne. *ModrzBaz* 59v, 17, 26v, 61v; Nienaydziefł nic w wierze y obyczaiách ich/ co by przygany godnego było. *SkarŻyw* 306.

»sroga przygana« (1): Lecŝ tákich ktore tu gánićie miedzy wami dofyć: ktorzy fie tey ŝrogiey á ŝtáteczney wálzey przygany nie lękáia. *WujJud* 112.

Szeregi: »i niełaska i przygana« (1): u braciey ŝwey i niełaski i przygany za to mieć my nie moŝemy, gdyŝ my to czyniemy, co nam przystoi. *DiarDop* 115.

»przygana i przekłętwá« (1): Zadnego wefela [...] niemoŝą odpráwić [...] / ŝeby przed ŝługami ábo domownikami/ tego co wypili niemieli zwroćić/ ábo pod ŝtoł niewŝtydliwie vpuŝćić/ z wielką ludzi dobrych y bogoboynych przygana y przekłętwami. *PowodPr* 73.

»przygana i przymowka« (1): by zaś wálzá kró: M. gdyby fie nic tákiego nie náydowało/ coby fie z tak wielkim imieniem niezgadzało/ niepopadł téy przygány y przymówki *OrzJan* 95.

Wyrażenie przyimkowe: »bez, przez przygany« = *nie zasługując na nagany; sine reprehensione JanStat* (6:2): *GórnDworz Kk8v*; Ale gdzie fie ich piśmá poľpoľu z Apóstoľfkiami zgodzić niemogą/ tám vćiowie bez krzywdy y przygány ich odłtępujemy. *WujJudConf* 34v; Sędzia od którego było áppellowano/ ma przez wólzelkiéy przygány zołtác. *SarnStat* 535, 807.

~ *bez przygany czyjej* (1): nie moželz tego poniechác/ bes wielkiéy przygány íwéy *OrzQuin* M2v.

Wyrażenie: »bez haniebnej przygany« (1): czego [*przeciágnięcia Wołochów przez cesarza tureckiego do siebie na służbę*] mu bez hániebnéy przygány/ y nie bez złégo v Pánów Krześciánłkich rozumienia zdrády iákiéy/ pozwolić nie możećie: albo [...] *OrzJan* 10. Cf »bez przygany być«. ~

Przen: *Obiekt nagany, ten kogo wszyscy ganią* (1) : Ale ia com iełt? com iełt/ prze Bóg żywy? Robak/ nie człowiek: robak niešzcześliwy. Smiełch tylko ludzki/ wzgárdá ołtáteczna Podłégo gminu/ y przygáná wieczna. *KochPs* 30.

a. *praw. Zakwestionowanie wyroku sądowego* (2) :

Zwrot: »przyganę dać« (2): A iełli on/ który fkazaniu Sędziégo przyganę dał [*Sin autem arguens de falso JanStat* 649]/ zechce tego co mowi dowodzić: tedy [...] *SarnStat* 796 [*idem*] 560.

2. *Wada, skaza, przywara; vitium Modrz, JanStat, Cn; culpa Vulg, PolAnt; crimen, querela Vulg; iniquitas, reprehensio PolAnt; labes, macula Cn* (46) : *BudBib* 3.*Esdr* 4/37; Co iełli on Vrząd iełt zprzygáná ktory iełt vprołzony/ áza niewiełtfa przygáná gdy zá pieniádze bywa otrzyman? *ModrzBaz* 44v; *KochPs* 140; *SkarŻyw* 325.

przygana czego (1): Noła ij vłt żadná owłłéki nie iełt przygana *OpecŻywList* C.

przygana w kim, w czym [= kto, co ma wadę] (5): w náuce/ w porzánym piłaniu Hiełtoryey/ to iełt/ rzeczy/ które íye džiały/ iełli prawdę piłál/ przygány niemáłz. *BiałKat* 163v; Ta wniew tylo przygáná byłá/ íłz dawála náłzbyt y częłto pożyczála y lichwę dawála/ áby íię nikomu iáłmużny prołzácemu/ nie wymowíłá. *SkarŻyw* 140; Nie máłz przygány żadney w tym nabożeńłtwie. *LatHar* 511 *marg*; *SkarKaz* 277a, 347b.

przygana w czym [= pod jakim względem] (2): Y w głádkości téłz/ Ero/ nie miałá przygány. *PudłFr* 68. Cf Wyrażenie przyimkowe.

W *połóczeniu szeregowym* (1): Zadna [*religia*] tákich *praw* nie ma okoľo cnoty y pocziwých obyczáiw/ w ktorych namnieyłzey przygány/ niešpráwiedliwości y niepocziwości nie máłz/ iáko tá náłzá. *SkarKaz* 277a.

Zwroty: »mieć przyganę« [*z przeczeniem* (5)] = *być złym, niestosownym; z przeczeniem: być nienagannym, doskonałym, bez zarzutu [szyk zmienny]* (9): íście nád zwyczaj y nád ludzkie ízczéście być mułiáło żadney niwczým nie mieć przygány *BibRadz* *6; Mac wíno przyganę íwoieł/ y krol ma przyganę íwoieł/ máią niewiáłty przyganę íwą/ y wlyitek narod ludzki ma przygány íwe [*Vinum iniquum, iniquus rex, iniquae mulieres, iniqui omnes filii hominum*] *BudBib* 3.*Esdr* 4/37; *PudłFr* 68; ktora [*przenajświétsza Matka*] żadnego grzechu nie máiąc/ áni przygány namnieyłzey mieć mogác/ tákie boleści [...] odnośi. *SkarKaz* 45a, 279b; Poniewáż w klubie íwoiey domowy porzádek/ Táki íż niema przygány y namnieyłzy ízczátek. *PaxLiz* B2v.

»naleźć (a. najdować) przyganę; szukać przygany [czemu]« [szyk zmienny] (2;1): GNiewam się na té piefczoné ziemiány/ Co piwu rádźi łzukaią przygány. *KochFr* 10; NIEchay kto chce cnotliwie żyie tu ná świećie/ Przedsię wy mu przygánę wnet iáką naydziećie. *PudłFr* 6; Y nodze nie pomyślay náydować przygány. *PudłFr* 70.

Wyrażenie: »prozny od przygany, przygany« [szyk 2:1] (2:1): gdiż ten dawny á iuż wzięty obyczay ieft/ ludźiem znamienitim takowe księgi przypifować za ktorych zaleczenim mogłyby ony być poważnieyfe á od przygany prózniefze. *WróbŻołt* A2v; Pánłkie łłowá łą czyfté/ y prózné przygány *KochPs* 17; Pánienki śliczné/ prózné od wšelkiéy przygány. *GosłCast* 31.

Wyrażenie przyimkowe: »bez, przez, (o)krom przygany«; *irreprehensibilis Vulg, PolAnt, Cn; inculpatus, irreprehensus PolAnt, Cn; culpa vacare, sine crimine, sine querela Vulg; absque reprehensione, candidus Cn* (17:1:2): *KrowObr* 7, 129v; A byli oboie [Zachariasz i Elżbieta] śpráwiedliwych przed Bogiem/ chodząc we wšyłtkich przykazaniach y wšprawiedliwieniach Pánłkich bez przygany *Leop Luc* 1/6; Nihil ex omni parte beatum. Proverb. Zadna rzecz nie może być bes przygány. *Mqcz* 23d; *BudNT Philipp* 2/15; Znáć iřz ten człowiek był przez przygány/ á iáko piřmo mowi/ dořkonály przed Bogiem/ ktorym [lege: ktoremu] rowny nálezion nie był. *SkarŻyw* 241; Aby go łobie łtáwił chwálebnym Kořćiołem/ ktoryby niemiał zmázy álbo zmárřku/ álbo cokolwiek tákowego/ ale iřby był święty/ y okrom przygány. *WerKaz* 286; *GrabowSet* Yv; *LatHar* 685; ábyřcie byli bez przygány y łzczerymi dźiatkami Bożymi/ nienágánionymi w pořzodku narodu złego y przewrotnego *WujNT Philipp* 2/15, *Philipp* 3/6, *1.Tim* 3/2, *Tit* 1/7, *Hebr* 8/7; *SkarKaz* 85a, 277a marg; Aby ten przykład przy mnie był ták przywiázány *Zořtał*/ byłábym iřćie króm wšelkiéy przygány. *GosłCast* 46, 12.

~ bez przygany w czym (1): Zeby wtwierdził łercá wářze bez przygány wřwiátobliwořći przed Bogiem y oycem nářzym *BudNT 1.Thess* 3/13.

Szereg: »bez zmazy i przygany« (1): powiedam tobie [...]: Abyř chował te przykazánia/ bez zmazy y przygány [immaculatum, irreprehensibile]/ ář do obiářnienia páná nářzego Ieřufa Chriřtá. *BudNT 1.Tim* 6/14. ~

a. praw. Wada dokumentu, powodujáca jego niewařnořć (1) :

Wyrażenie przyimkowe: »przez przygany« (1):

~ Szereg: »przez podejřzenia i przygany« (1): ábyřmy [...] liřt Párgáminowy potwierdzenia Przywileiu [...] przez wšelkiego podeyřzenia y przygány [omni ... vicio et suspensione carentem *JanStat* 1017] [...] przed Námi przynieřiony/ raczyli on potwierdzić *SarnStat* 951. ~

3. Buta, zuchwałość, pycha (1) : Arrogantia, przygana *BartBydř* 13b.

Synonimy: 1. nagana, przymowka, uszczypek; 2. ale, brak, makuła, przywara, wada; 3. chełpa, chełpienie, chełpliwořć, chlubienie, chluba, chwalenie, dufanie, nadętořć, pycha, łlawienie.